

Dulski Edward, *Sulla na Bałkanach*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1995, t. 7, s. 79–88.

<https://doi.org/10.14746/bp.1995.7.7>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54203>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

SULLA NA BAŁKANACH

EDWARD DULSKI

ABSTRACT. Dulski Edward, *Sulla na Balkanach* (Sulla in the Balkans). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, VII, Adam Mickiewicz University Press, Poznań 1995, pp. 79-88. ISBN 83-232-0617-1. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Analysis of Sulla's activities in the Balkans during his two stays there in the years 92 and 87.
Sources: Appian, Plutarchus, Pausanias.

Edward Dulski, Uniwersytet Wrocławski, Instytut Historyczny (Wrocław University, Historical Institute), ul. Szewska 49, 50-139 Wrocław, Poland.

W swoich licznych kampaniach wojennych Lucjusz Korneliusz Sulla dwukrotnie znalazł się w rejonie Bałkanów. Po raz pierwszy udał się na wschód w roku 92 p.n.e., jako namiestnik nowo utworzonej prowincji Cylicji. Głównym terenem działania Sulli była wówczas Azja Mniejsza, gdzie odniósł szereg sukcesów militarnych w walce z państwem pontyjskim. Było to jego pierwsze starcie z Mitrydatesem VI Eupatorem.

Po raz drugi zjawił się Sulla na wschodzie, tym razem głównie na Bałkanach, w związku z wojną ze wspomnianym władcą Pontu, w roku 87. Mitrydates dostrzegając niebezpieczeństwo dla niepodległości swego kraju ze strony wkraczającego coraz śmielej w sprawy azjatyckie państwa rzymskiego, wykorzystał wojnę ze sprzymierzeńcami w Italii i pod koniec roku 89 zaatakował Rzymian. Przygotował się on do tej wojny bardzo starannie, gdyż znał już siłę Rzymian, z którymi zetknął się w roku 92 w czasie konfliktu o Kapadocję. Został wtedy zmuszony do ustąpienia z tego kraju i podporządkowania się żądaniom Rzymu. W roku następnym wykorzystał spór o tron bityński między Nikomedesem IV Filopatorem i jego przyrodnim bratem Sokratesem, który udał się po pomoc do Pontu. Mitrydates wyprawił go do Bitynii z armią pontyjską i przy jej pomocy udało się Sokratesowi pokonać prorzymskiego Nikomedesa. W tym samym czasie sprzymierzony z Mitrydatesem król Armenii Tigranes wprowadził na tron Kapadocji Ariaratesa, syna króla Pontu, na

miejsce popieranego przez Rzymian Ariobarzanesa. Spotkało się to z przeciwdziałaniem Rzymu, który wysłał na wschód komisję senacką pod przewodnictwem Maniusza Akwiliusza, która przy pomocy armii stacjonującej w Azji przywróciła do władzy zarówno Nikomedesa, jak i Ariobarzanesa w roku 90. Licząc na sukcesy militarne Akwiliusz nakłonił Nikomedesa do najechania terytorium Pontu. Mitrydates był już dobrze przygotowany do wojny i wykorzystał ten najazd jako pretekst do rozpoczęcia działań wojennych. W tym czasie Mitrydates panował nie tylko nad terytorium Pontu, ale także nad Kolchidą i Bosporem oraz Paflagonią. Zawarł przymierze z plemionami Traków i Scytów, a także nawiązał przyjazne stosunki z Armenią, Syrią, Egiptem i Persją. Posiadał silną flotę (400 okrętów), 250-tysięczną armię pieszą i 40-tysięczną jazdę¹. Rzym znalazł się wtedy w toku wojny ze sprzymierzeńcami i nie mógł wysłać na wschód większych sił. Wodzowie Mitrydatesa w krótkim czasie rozbili wojska rzymskie i opanowali całą Azję Mniejszą. Następnie armia Mitrydatesa przeprawiła się na Bałkany i wykorzystując poparcie większości miast greckich opanowała Półwysep wypierając armię Brettiusza Sury. Flota Mitrydatesa zniszczyła słabą flotę rzymską i opanowała całkowicie Morze Egejskie.

Aby uniemożliwić porozumienie miast greckich z Rzymem, Mitrydates wydał w Efezie rozkaz wymordowania wszystkich obywateli rzymskich w Azji Mniejszej. Miasta posłuchały rozkazu i zabito w ciągu jednej nocy ok. 80 000 Rzymian. W roku 88 wódz Mitrydatesa Archelaos panował nad całą Grecją, mimo prób oporu ze strony armii Brettiusza Sury, która była za słaba, by stawić skuteczny opór, zwłaszcza że niemal cała Grecja poparła Mitrydatesa, w tym także Ateny rządzone przez tyrana Arystiona.

W takiej sytuacji na początku roku 87 przybył do Grecji Sulla na czele 5 legionów i niewielkiej liczby jazdy². Nie była to zbyt wielka siła w porównaniu z wojskiem pontyjskim, ale Sulla był doskonałym wodzem, który potrafił wykorzystać atuty własnej armii oraz słabe strony przeciwnika. Po przybyciu do Grecji musiał sobie przede wszystkim zapewnić środki finansowe do prowadzenia wojny, gdyż na pomoc skarbu państwowego nie mógł liczyć. Cynna i jego stronnictwo po wyjeździe Sulli przejęli władzę i pozbawili go dowództwa w wojnie z Mitrydatesem. Sulla rozwiązał swoje problemy finansowe szybko i radykalnie – sięgnął po skarby świątyn greckich. Zagarnął liczne dary wotywno-ze świątyn Epidauru i Olimpii. Zabrał także skarby największej amfiklionii greckiej, skupiającej się wokół świątyni Apollina w Delfach³. Zniszczył w ten sposób potęgę ekonomiczną wielu świątyn, a Delfy już nigdy nie wróciły do dawnej świetności. Należy w tym miejscu podkreślić spryt Sulli,

¹ Appian, *Bell. Mithr.* 17, 61-62.

² Por. Heitland, *Roman Republic*, 2, s. 471-472; Reinach T. *Mithradates Eupator* s. 148. Artykuły z Paulys Wissowa, Sulla, *Mithradates*.

³ Plutarch, *Sulla*, 12.

który powierzał te przykre misje konfiskaty mienia świątyń nie Rzymianom, lecz Grekom służącym w jego armii. Do Delf wysłał niejakiego Kafisa z Fokai, który mimo oporów natury moralnej wykonał rozkaz swego wodza. Nie cała Grecja poparła Mitrydatesa, część miast, szczególnie morskich (Rodos, Bizancium, Kyzyk, Heraklea Pontyjska, Cheronea), stanęła po stronie Rzymu. Z chwilą przybycia Sulli do Beocji przeszły one na jego stronę. Grecy powitali przybycie Mitrydatesa z radością – jako wyzwoliciela Hellenów spod władzy rzymskiej. Większości dali się we znaki publikanie wyciskający olbrzymie podatki z miast azjatyckich, a wkraczający Mitrydates ogłaszał miasta greckie wolnymi. Wkrótce jednak poznano ujemne strony przewagi Mitrydatesa. W miarę prowadzenia wojny był on także zmuszony nakładać na miasta podatki. Poza tym zraził wielu Greków nieuzasadnionym okrucieństwem, z jakim zwalczał prawdziwe i urojone spiski na swoją osobę oraz pozbywał się niewygodnych mu ludzi. Wielu gwałtów i nadużyć dopuszczali się także jego dowódcy wojskowi. Przykładem może być postępowanie Zenobiusza na Chios.

Zapewniwszy sobie pieniądze oraz środki potrzebne do robót oblężniczych (machiny oblężnicze, materiał do budowy fortyfikacji oraz opłacenie rzemieślników) przystąpił Sulla do oblegania Aten i Pireusu, obsadzonych przez Arystiona i Archelaosa, którzy po pierwszym starciu z wojskiem rzymskim wycofali się za mury miast⁴. W tym czasie długie mury łączące oba miasta dawno już nie istniały, kilkakrotnie burzone nie zostały odbudowane i od końca III w. p.n.e. leżały w gruzach. Resztek tej fortyfikacji użyto następnie do wzmocnienia murów Aten i Pireusu. Ponieważ Sulla zamknął równocześnie oba miasta oblężeniem i odciął je od siebie, żywność dowożona do Pireusu nie docierała do Aten; wkrótce zapanował tam głód.

W pierwszym okresie oblężenia Sulla starał się zdobyć Pireus szturmem, ale doskonale fortyfikacje i czujność obrońców uniemożliwiły realizację tego planu. Nie bez znaczenia był także fakt, że tylko część sił rzymskich mogła atakować Pireus, gdyż druga grupa zajęta była obleganiem Aten. Po niepowodzeniu szturm na Pireus Sulla wycofał główne siły na leże zimowe do Eleuzis, a wiosną przystąpił do ostatecznej rozprawy. Najpierw zaatakował osłabione głodem Ateny, licząc na słabszy opór tego miasta.

W czasie oblężenia obu miast Sulla korzystał wielokrotnie z informacji o zamiarach przeciwnika i sytuacji w jego obozie, przekazywanych mu przez szpiegów wprowadzonych do obleganych miast. Wypisywali oni informacje na ołowianych kulach, które wyrzucano z procy. W ten sposób wiedział on o terminach dostaw żywności z Pireusu do wygłodzonych Aten, które Archelaos przeprowadzał pod osłoną nocy⁵. Dzięki temu mógł atakować konwoje i przejmować dostawy, co pozwoliło mu trzymać Ateny w pełnej izolacji.

⁴ Pausanias 1, 20, 5.

⁵ Appian, 136.

Sposób zdobycia Aten potwierdził istnienie przy armii Sulli wywiadu wojskowego działającego w obozie wroga. Plutarch przedstawia to wydarzenie następująco:

Tymczasem kilku ludzi słyszało podobno, jak na Keramejku rozmawiali ze sobą o Arystionie jacyś starsi mężczyźni i zarzucali mu, że nie pilnuje murów miasta i nie strzeże dostępu do nich koło Heptachalkon, chociaż jest to jedyne miejsce, którego nieprzyjaciół może wejść na mury...⁶

Działający wśród Ateńczyków wywiadowcy Sulli nie zlekceważyli tej informacji i przekazali ją wodzowi. Sulla osobiście zbadał to miejsce w nocy i przekonawszy się o prawdziwości informacji, przeprowadził w tym miejscu atak zakończony powodzeniem. W zdobytym mieście żołnierze urządzili rzeź mieszkańców; miała ona być ostrzeżeniem dla innych miast, które stanęły po stronie Mitrydatesa, a także karą za zacięty i długi opór (miasto zostało zdobyte dopiero 1 marca 86 r.). Jedynie tyran Arystion schronił się na Akropolu, ale z powodu braku wody musiał się wkrótce poddać. Wraz z nim dostały się w ręce Sulli skarby zgromadzone na Akropolu: 40 funtów złota i 600 srebra.

Po zdobyciu Aten Sulla wszystkie siły skierował przeciwko Pireusowi. Mimo zaciętej obrony został on zdobyty, a fortyfikacje zniszczone⁷. Archelaosowi udało się wycofać do dzielnicy portowej, Munichii, i ewakuować wojsko na północ, skąd nadciągał inny wódz Mitrydatesa – Taksyles, ze stutysięczną armią. W tym okresie szczególnie dotkliwy dla Rzymian stał się brak floty. Mitrydates mógł bez przeszkód łupić wybrzeża, przewozić wojsko i zapewniać mu potrzebne dostawy. W celu ściągnięcia floty Sulla wysłał swego najzdolniejszego wodza Lucjusza Lukullusa do Syrii i Egiptu. Tymczasem sam ruszył na północ do Beocji za uchodzącym Archelaosem, który ściągał swoje siły z Tesalii. W trudnym położeniu znalazł się wtedy idący Sulli na odsiecz z Italii Hortensjusz, który został odcięty od głównych sił rzymskich potężną armią Archelaosa i Taksylesa. Jego oddział liczący ok. 6000 ludzi uratował znany nam już Grek, Kafis z Fokai, który znał mało uczęszczane przejścia przez góry i przeprowadził nimi oddział Hortensjusza z Tesalii do Beocji, gdzie szczęśliwie połączył się z armią Sulli. Część Greków pozostała wierna Rzymowi, a niektórzy z nich pełnili odpowiedzialne funkcje. Nawet wśród wrogich Rzymowi mieszkańców Aten istniała grupa stronników pojednania z Rzymem, która ujawniła się w okresie największego głodu spowodowanego blokadą miasta, ale Arystion rozpędził ich delegację i kontynuował walkę. Także Sulla nie stawiał się z góry wrogo do wszystkich Greków, lecz starał się pozyskać ich dla swoich celów i odstraszyć od zdrady srogimi karami. Taki cel miała niewątpliwie rzeź, którą urządził w zdobytach Atenach.

⁶ Plutarch, *Sulla*, 14.

⁷ Futropius V, 6.

Do spotkania wrogich armii doszło na rozległej równinie pod Elateją, gdzie obaj wodzowie rozłożyli się obozem. Sulla dowodził niespełna 20-tysięczną armią (Plutarch podaje liczbę 16 500), a Archelaos stał na czele 120 000 ludzi⁸. Miejscem właściwej bitwy był pagórkowaty teren pod Cheroneą, gdzie po pierwszych starciach przeniosły się wojska obu wodzów. Nastąpiło to w wyniku śmiałego manewru Sulli. Przewidział on ruchy nieprzyjaciela i właściwie ocenił znaczenie ruin miasta Parapatomie, leżącego na wzgórzu górującym nad równiną. Wyprzedził wojsko Archelaosa i szybkim marszem zajął wzgórze. W ten sposób Archelaos znalazł się w niekorzystnej sytuacji i wycofał się na południe w stronę Cheronei.

Sulla doceniał znaczenie morale armii i dlatego starał się przed starciem przywrócić swoim żołnierzom wiarę w zwycięstwo i chęć do walki, zachwiane przez ogromną przewagę liczebną wroga. Nie pozwalał swojej armii na chwile beczynności, lecz prowadził ciężkie prace fortyfikacyjne, które sprawiły, że po trzech dniach wojsko wolało walkę od ciężkich robót⁹.

W wyniku odwrotu Archelaosa zagrożona została Cheronea. W armii Sulli służyło wielu Cheronejczyków, których zwolnił z wojska, żeby mogli udać się do swego miasta i bronić go przed oddziałami Archelaosa. Dodatkowo odkomenderował także jeden legion pod dowództwem Gabiniusza, który błyskawicznym marszem wyprzedził Archelaosa i samych Cheronejczyków i pierwszy dotarł do miasta, ratując je przed zniszczeniem. Akcja ta pozyskała Sulli wielu zwolenników, gdyż pokazał, że nie tylko karze zdrajców, ale także ochrania swoich sojuszników. Przyniosło mu to wkrótce nieocenione korzyści. Gdy ponownie, po odwrocie Archelaosa spod Elatei, stanął naprzeciwko jego wojska, zajął dogodnie pozycje pod Cheroneą. Obsadził wznesienia górujące nad okolicą i uczynił z nich trudne do zdobycia fortece, z których mógł zasypywać wroga gradem pocisków. Jednym z takich miejsc była góra Turion. Wdzięczni Cheronejczycy podjęli się poprowadzenia wojska rzymskiego ukrytą ścieżką na tyły wojska pontyjskiego, znajdującego się na górze. Atakując niespodziewanie przeciwnika można go było zepchnąć na jego własną falangę ustawioną w dolinie. Akcję tę przeprowadził oddział Cheronejczyków pod dowództwem Erycjusza, drogę wskazali dwaj przewodnicy Homolejchos i Anaksydanos. Zaskoczyli oni wojsko Archelaosa, zasypali je kamieniami i zepchnęli w dół na pontyjską piechotę¹⁰. Wtedy Sulla dał sygnał do rozpoczęcia walki. Przebył on szybko odległość dzielącą obie armie, zanim wróg zdolał użyć skutecznie wozów bojowych. Losy bitwy rozstrzygnął Sulla swoim doborowym prawym skrzydłem i jazdą, zmuszając Archelaosa do odwrotu. Przy końcu bitwy rozegrało się coś, co postawiło Archelaosa w dwuznacznym

⁸ Plutarch, *Sulla*, 16; Memnon podaje, że Archelaos miał 60 000 wojska w *Frag. hist. Graec.* III, 542.

⁹ Plutarch, *Sulla*, 16.

¹⁰ Plutarch, *Sulla*, 18.

położeniu nie tylko jako wodza, ale także jako lojalnego obywatela pontyjskiego. Cofnął się on do obozu po odwołaniu z pola walki i rozkazał zamknąć bramy. Gdy cofnęły się też główne siły, nie wpuścił ich do środka, lecz rozkazał podjąć walkę przed wałami. Rozproszone oddziały, często bez dowódców, osłabione walką, nie miały szans w starciu z rozpędzonym wrogiem. Kiedy klęska stała się całkowita, Archelaos otworzył bramy, ale związane walką oddziały nie mogły zapobiec wtargnięciu Rzymian do środka. Oddziały Sulli zdobyły obóz i wycięły większą część wojska Archelaosa. Tylko ok. 10 tysięcy dotarło do morza i przeprawiło się do Chalkis¹¹. Dało to podstawę do posądzenia Archelaosa o zdradę. Czy tak doświadczony wódz mógł popełnić podstawowy i trudny do wytłumaczenia błąd? Dorylaos, inny wódz Mitrydatesa, otwarcie głosił, że klęska ta spowodowana została zdradą. Archelaos uniknął jednak śmierci, wymknął się z obozu i z resztkami armii przeprawił się do Chalkis. Dalsze jego losy stały się potwierdzeniem wcześniejszych przypuszczeń – można śmiało powiedzieć, że był ważnym ogniwem w wywiadzie wojskowym Sulli. Spełniał on w armii Mitrydatesa rolę współczesnej V Kolumny.

Wydarzenia te rozegrały się latem i wczesną jesienią roku 86. Wkrótce do Sulli dotarły szczegóły wydarzeń w Rzymie. Został tam uznany za wroga ojczyzny, odebrano mu dowództwo w wojnie z Mitrydatesem, zniszczono dom i majątek. Jego żona i dzieci z trudem uszły z Italii i dotarły do niego, większość wpływowych optymatów została zamordowana, a reszta schroniła się w Grecji¹². Cynna i jego partia popularów przeforsowali decyzję o wysłaniu przeciwko Mitrydatesowi nowej armii, pod wodzą wybranego konsulem – po śmierci Mariusza – Lucjusza Waleriusza Flakkusa. W rzeczywistości została ona wysłana przeciwko Sulli, który też zdawał sobie z tego sprawę. Także Mitrydates stanął wobec nowych trudności. Po klęskach w Atenach, Pireusie i pod Cheroneą jego prestiż zachwiał się, rodziły się ogniska oporu, które zwalczał z niesłychanym okrucieństwem. Ponieważ obawiał się, że tetrarchowie Galacji mogą przejść na stronę Sulli, kazał ich zamordować w czasie uczty i obsadzić ich kraj swoim wojskiem. Plan nie powiódł się, gdyż trzem tetrarchom udało się uciec. Zbrali oni wierne sobie wojsko i prowadzili uporczywą walkę zakończoną wyparciem Mitrydatesa z Galacji¹³. Buntowały się także inne miasta obłożone przez władcę Pontu ogromnymi daninami (np. Efez, Tralles). Szeroko znany stał się los mieszkańców wyspy Chios. Zostali oni zmuszeni do zapłacenia ogromnej kontrybucji w wysokości 2000 talentów, a po jej zapłaceniu wywieziono ich z wyspy aż nad Morze Czarne. Takie postępowanie przekreślało i dyskredytowało w oczach wielu Greków poprzednie działania Mitrydatesa, mające na celu pozyskanie sobie miast greckich. Jedynie niewolnicy obdarowani przez niego wolnością walczyli wiernie po jego

¹¹ Appian, 42-45.

¹² W. Schur, *Das Zeitalter des Marius und Sulla*, Leipzig 1942, s. 183.

¹³ Appian, 46-47.

stronie, gdyż jego klęska oznaczała dla nich ponowną niewolę. Wyróżnili się oni pod Cheroneą, gdzie walcząc w pierwszym szeregu długo stawiali opór ciężkiej piechocie rzymskiej¹⁴.

Siły Mitrydatesa nie były jednak wyczerpane. Był on jeszcze w stanie wysłać przeciwko Sulli kolejną armię liczącą 80 000 żołnierzy, pod wodzą Dorylaosa, który bez przeszkód połączył się z resztkami wojsk Archelaosa. Sulla w tym czasie udał się na północ, do Tesalii, przeciwko armii Flakkusa. Ten jednak przeszedł do Azji, gdzie zamierzał uderzyć na siły pontyjskie. Wkrótce w jego wojsku powstał spisek, na czele którego stanął Gajusz Flawiusz Fimbria; przejął on władzę nad wojskiem, wykorzystując nieprzychylnie nastawienie wojska do Flakkusa, a następnie zamordował go. Fimbria zaatakował siły pontyjskie w tym rejonie i odniósł szereg sukcesów (m. in. zdobył i spalił Troję)¹⁵. Wobec takiej sytuacji Sulla zawrócił do Beocji, by w krótkim czasie rozstrzygnąć wojnę w Grecji, zanim Fimbria zwróci się przeciwko niemu, gdyż obawiał się wojny na dwa fronty.

Dorylaos, przekonany o zdradzie Archelaosa, także dążył do starcia, ufając swojej przewadze liczebnej. Jego zapal ostudziło już pierwsze starcie z siłami rzymskimi koło góry Telfosjon. Kiedy obie armie zajęły pozycje koło Orchomenos wiosną roku 85, Dorylaos uznał, że równina, na której stali, daje mu przewagę, gdyż posiadał więcej konnicy¹⁶. Sulla postanowił wykorzystać fakt, że za plecami wojska Dorylaosa i Archelaosa rozciągają się bagna rzeki Melas i Kefisos¹⁷. Gdyby udało mu się zepchnąć przeciwnika na teren bagnisty, konnica ugrzęzłaby tam, a piechota nie miałaby swobody manewru. Żeby zabezpieczyć się przed atakiem jazdy, Sulla zaczął kopać szeroki rów. W czasie tych robót wojsko pontyjskie zaatakowało Rzymian. Atak był tak silny, że Rzymianie zaczęli się cofać. W krytycznej chwili dowody odwagi i dobrej znajomości psychiki żołnierzy dał sam Sulla. Zsiadł on z konia i osobiście poprowadził kontratak, wypowiadając znane słowa: „Jeśli ktoś zapyta was, Rzymianie, gdzie zdradziliście swego wodza Sullę, powiedzcie: kiedy walczył pod Orchomenos”. Był to przełomowy moment walki. Rzymianie wzięli górę i rozbili armię przeciwnika, której resztki schroniły się do obozu. Następnego dnia wziął szturmem obóz i urządził rzeź resztek armii przeciwnika. Szczęście znowu sprzyjało Archelaosowi. Udało mu się uciec z obozu, schronić się na bagnach, a następnie zdobyć łódkę i przepłynąć do Chalkis.

Następnego dnia po bitwie Sulla nagrodził żołnierzy za męstwo. Najwyższe uznanie zdobył trybun Bazyllus, który pierwszy wdarł się do obozu wroga. W wojsku Sulli system kar i nagród odgrywał szczególną rolę w utrzymaniu dyscypliny i woli walki. Niekiedy kara była takim samym bodźcem do walki jak

¹⁴ Heitland, o.c., s. 475-476.

¹⁵ Appian, 46-47.

¹⁶ Appian, 195.

¹⁷ Appian, 126-129.

nagroda. Pod murami Pireusu bitwę na korzyść Rzymian rozstrzygnął ukarany pozbawieniem czci oddział, który za wszelką cenę chciał się zrehabilitować. Złym przykładem w tym względzie było postępowanie Flakkusa, który nieumiejętnie stosując kary zraził sobie wojsko, co stało się przyczyną jego śmierci, a przednia straż wysłana przez niego do Tesalii przeszła na stronę Sulli.

Pod wpływem klęsk w walce z Sullą i Fimbrią Mitrydates był skłonny do zawarcia pokoju. Z drugiej strony także Sulla pragnął zakończenia wojny, ponieważ czekała go rozprawa z popularami w Italii, a w Azji operowała groźna armia Fimbrii. Akcji mediacyjnej podjął się Archelaos, z którym Sulla spotkał się w Delion nad cieśniną Euripus¹⁸. Sulla zażądał, żeby Mitrydates oddał wszystkie zdobycze terytorialne poza Pontem, wydał flotę, którą dysponował Archelaos, przekazał jeńców i zbiegów, a także wypłacił kontrybucję w wysokości 2000 talentów. W zamian mógł pozostać na tronie i uzyskać tytuł sprzymierzeńca. Tak więc Sulla w obliczu wojny domowej zgodził się na pozostawienie na tronie człowieka, który wydał rozkaz wymordowania 80 tys. obywateli rzymskich. Mitrydates starał się wytargować lepsze warunki pokojowe, ale Sulla w czasie bezpośredniego spotkania, do którego doszło w Dardanos, podtrzymał wszystkie warunki w sposób zdecydowany i zagroził dalszą wojną. Ostatecznie Mitrydates przyjął warunki i pokój – chociaż, jak się okazało, nietrwały – został zawarty, a Mitrydates wycofał się do swego królestwa.

Następnie Sulla skierował się przeciwko Fimbrii, stojącemu koło miasta Tjatira nad rzeką Lycus w Lidii. Teraz Sulla był panem sytuacji: jego zaprawiona w bojach armia przedstawiała większą wartość niż zdemoralizowana, dowodzona przez samozwańca armia Fimbrii. Poza tym Sulla panował już na morzu. Do niewielkiej floty, którą przyprowadził z Cypru, Rodos, Fenicji i Pamfilii Lukullus, doszła potężna flota odebrana Mitrydatesowi. Gdy Sulla stanął obozem naprzeciwko armii Fimbrii, żołnierze przeciwnika zaczęli przechodzić na jego stronę. Zdradzony Fimbria popełnił samobójstwo (według Appiana udał się do Pergamonu, gdzie po nieudanej próbie przebicia się dobił go niewolnik)¹⁹.

W czasie rokowań pokojowych z Mitrydatesem, Sulla wykorzystał przerwę w działaniach wojennych, żeby ukarać najeżdżające Macedonię wojownicze szczepy zamieszkujące tereny dzisiejszej Serbii i Macedonii. Były to plemiona Dardanów i Syntów znad środkowego Strymonu (dziś Struma) oraz tajemniczy lud Enetów²⁰. Po zakończeniu działań wojennych Sulla uporządkował sprawy bałkańskie i małaazjatyckie. Przede wszystkim ukarał miasta, które poparły Mitrydatesa i brały udział w eksterminacji Rzymian. Nałożył na Azję kontrybucję w wysokości 20 000 talentów, którą miasta miały zapłacić w krótkim czasie.

¹⁸ Plutarch, *Sulla*, 25.

¹⁹ Appian, 59-60.

²⁰ Appian, 226-227.

Obciążył je także utrzymaniem armii rzymskiej. Każdy gospodarz goszczący żołnierza rzymskiego musiał mu wypłacić dziennie 16 drachm oraz wydać obiad dla niego i jego gości. Oficer otrzymywał 50 drachm dziennie oraz dwie sztuki odzieży²¹. Można łatwo domyślić się, że taka gościna kończyła się często ruiną gospodarza. Odsunął od władzy ludzi nieprzychylnych Rzymowi, a oddał władzę wiernym. Miasta, które dochowały Rzymowi wierności, otrzymały wolność i tytuł sprzymierzeńca. Uprowadzeni mieszkańcy Chios wrócili do swego miasta. Sulla przywrócił także stosunki społeczne sprzed wojny. Niewolnicy obdarzeni wolnością przez Mitrydatesa wrócili do swoich panów, przywrócono zniesione przez niego długi i unieważniono obywatelstwa, które nadał.

Wiele życzliwości i wspaniałomyślności okazał Sulla swemu niedawnemu przeciwnikowi na polach bitwy – Archelaosowi. Gdy ten rozchorował się, towarzysząc mu w marszu w kierunku armii Fimbrii – przerwał marsz i troszczył się o niego stojąc przez dłuższy czas koło Larysy. Na mocy pokoju z Mitrydatesem zwrócił on wolność wziętym do niewoli jego przyjaciółom. Jedynym wyjątkiem był Arystion, znany jako wróg Archelaosa, otruty z rozkazu Sulli. Na koniec Sulla darował Archelaosowi 10 000 pletrów ziemi na Eubei oraz tytuł przyjaciela i sprzymierzeńca²². Trudno wobec tych faktów nie dojść do wniosku, że Archelaos był zdrajcą na usługach Sulli i stanowił najważniejsze ogniwo jego wywiadu. Dalsze losy Archelaosa potwierdzają tę tezę. Popadł on w niełaskę u Mitrydatesa i wkrótce zbiegł do armii rzymskiej, którą dowodził pozostawiony na wschodzie przez Sullę Murena. Lato roku 84 spędził Sulla w Atenach wypoczywając i lecąc się po trudach wojny. Zabrał stamtąd do Rzymu wielką bibliotekę Apellikona, jako łup wojenny. Jej właścicielem był bogaty kupiec pochodzący z Teos – Apellikon, który osiadł w Atenach i uzyskał tam obywatelstwo. Kupił on duże zbiory biblioteczne zawierające wiele dzieł Arystotelesa i Teofrasta. Zmarł w roku 84, a jego biblioteka, jako stronnika Arystiona, została zabrana przez Sullę jako łup wojenny. W tym czasie dzieła Arystotelesa nie były w Rzymie znane szerszym kręgom czytelników. Dopiero po przewiezieniu biblioteki do Rzymu Tyrannion, a potem Andronikos, wydali dzieła tej biblioteki w wielu odpisach. Kopie te zawierały wiele błędów, ale mimo tego ich wartość dla poznania filozofii greckiej była ogromna²³. Widać z tego, że Sulla doceniał znaczenie nauki greckiej i przyczynił się do rozpowszechnienia jej w Rzymie.

Wiosną roku 83 przez Tesalię i Macedonię Sulla udał się do Dyrrachium, skąd przeprawił się do Italii²⁴.

Kampania bałkańska miała niemałe znaczenie dla przyszłych sukcesów Sulli. Dzięki niej stworzył wierną, doskonale wyćwiczoną w bojach i oddaną mu armię

²¹ Plutarch, *Sulla*, 25.

²² Plutarch, *Sulla*, 24.

²³ Heitland, 2, s. 479-480. Plutarch, *Sulla*, 26. Strabo XIII, 1, 54. Posidonius w FHG III, 269.

²⁴ Heitland, o.c., s. 481.

weteranów, związanych z wodzem nie tylko dawnymi sukcesami i zdobyczami, ale także nadzieją na nowe. Wycisnął także z Grecji i prowincji azjatyckich olbrzymie skarby, które pozwoliły prowadzić dalszą wojnę w Italii. Można tu dostrzec wiele podobieństw między kampanią Sulli na wschodzie i późniejszą wojną galijską Cezara. Cezar niewątpliwie sporo nauczył się od Sulli i wykorzystał jego doświadczenia. Stwierdziliśmy już, że Sulla wyszkolił sobie na wschodzie doskonałą armię, która swoją wartością przewyższała wojska popularów, ale kampania bałkańska ujawniła też inne przyczyny sukcesów Sulli. Stworzył on przy swojej armii wywiad wojskowy na szeroką skalę, który zbierał informacje o wrogu, często działając w jego szeregach. Nie żałował także pieniędzy na przekupywanie wpływowych osób we wrogim obozie (np. Archelaos). Również jego wyważona polityka wobec Greków, których starał się pozyskać nagradzając za wierność i odstraszyć od zdrady surowymi karami, przynosiła mu nieocenione korzyści (Cheronejczycy, Kafis). Dzięki swej kampanii wniósł także wkład w rozpowszechnianie kultury greckiej wśród Rzymian.

SULLA IN THE BALKANS

Summary

In his many war campaigns Lucius Cornelius Sulla fought twice in the East. His first campaign of the year 92 was fought mainly in Asia Minor. The second time he went east, this time to the Balkans, in order to regain provinces in Asia, Greece and Macedonia lost by him and taken over by Mithridates, king of Pontus.

In spite of a great difference in armed forces (Sulla had 30 000 troops at his disposal and his opponent 250 000 of infantry and 40 000 of cavalymen) he was able to regain his lost lands. Another difficulty was the fact that civil war was just starting in Rome. Sulla had to face not only Mithridates but also the second Roman army sent by the Populans to the East.

Sulla's stay in the East lasted four years (from 87 to the beginning of 83). At this time he conquered Athens and Piraeus, and then defeated twice Pontic army at Cheronea (86) and Orochomenos (85). Under the influence of defeat Mithridates agreed to a peace treaty, and Sulla, who knew of the imminent war with Populans, consented that Mithridates be left on the throne under the condition that he renounces his territorial acquisitions outside of Pontus.

The Balkan campaign revealed Sulla's military and political skills. One of the causes of his military success was a widespread activity of military intelligence operating in the Pontic camp. The most important link of this spy ring was Mithridates's strategist Archelaos who brought the defeat at Cheronea and then escaped to Romans. Of no lesser significance was the activity of other spies who provided intelligence on the situation in the enemy's camp for Sulla.

The Balkan campaign was of great importance to the future fate of Sulla. It made it possible for him to train an army and to buy its loyalty through his generosity. It also gave him great riches which allowed him to carry on the fight. Thanks to the bringing of a library to Rome which contained many works of Aristotle and Teophrastus, Sulla contributed to the dissemination of Greek culture in Rome.

Translated by Andrzej Pietrzak